

BARCELONA, NAIXEMENT I **CONSOLIDACIÓ D'UNA CIUTAT**

Grup de treball La Mirada

UIC, Abril - Maig 2023

ÍNDEX

- 0- Introducció
- 1- La fundació de Barcelona, segle I aC
- 2- Barcelona des de la Bàrcino romana fins a l'Edat Moderna.
- 3- El creixement de Barcelona després de les Edats Mitjana i Moderna.
 - a) Les muralles.
- 4- El creixement de Barcelona després de les Edats Mitjana i Moderna.
 - b) El replantejament del Pla de Barcelona. El procés d'agregacions municipals.
- 5- El Pla de Barcelona, els seus municipis i l'agregació del 1897, 1904 i 1921
- 6- Ildefons Cerdà. L'Eixample.
- 7- A mode d'epíleg
- 8- Bibliografia i varis

0- Introducció

El naixement i el creixement de Barcelona com a ciutat ve determinat, com en tants altres casos, per multitud de circumstàncies. Es obvi, i així queda recollit en els apartats corresponents, que la situació i les característiques geogràfiques per una banda, i el context geopolític i econòmic, per l'altra, van propiciar el naixement de Bàrcino, en la seva denominació romana, i el seu posterior creixement i consolidació com una de les ciutats importants de la costa mediterrània occidental, Barcelona.

Sant Martí d'Empuries

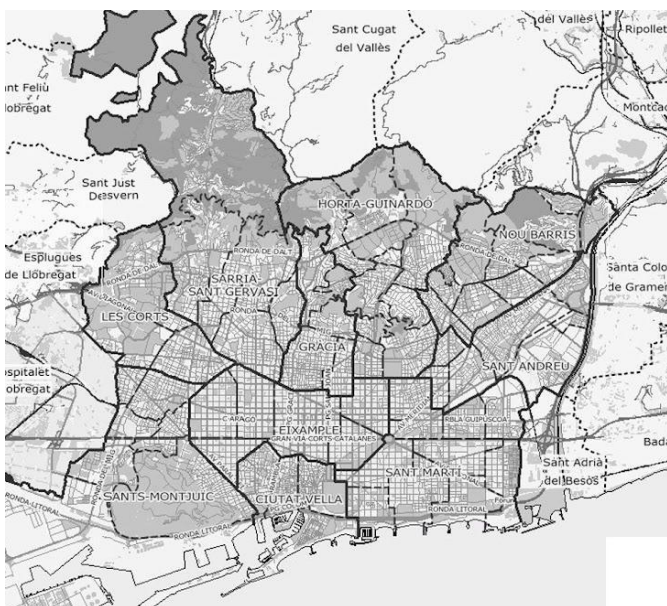
Tanmateix, i volem posar l'èmfasi en el tema de les circumstàncies, el creixement i la consolidació de la Barcelona moderna, després de tots els moments que va viure per constituir-se en una urbs amb possibilitats i projecció, ve especialment afectat pel que va significar el pas de la Catalunya i l'Espanya medievals a la Catalunya i l'Espanya modernes i contemporànies. Això sense oblidar un fet previ, a mig camí entre la Bàrcino romana (i després visigòtica) i la Barcelona més moderna, tan important com va ser l'arribada i conquesta del territori per part de les tropes musulmanes i la seva

expulsió en clau de conflicte obert pel que va constituir l'imperi carolingi i la Marca Hispànica.

Si be aquests períodes van ser especialment conflictius en tot l'entorn europeu, en el cas barceloní van tenir un efecte potent i particular en el propi disseny de la ciutat. És evident que les diferents connotacions polítiques i de definició nacional van ser molt importants i van tenir molts efectes en tots els àmbits, territorials i socials.

Aquí, però, ens volem centrar especialment en les derivades que afecten les qüestions de caire més urbanístic i social, amb els seus vessants econòmics i de relació nacional i internacional que els donen sentit.

Tot i això, no es pot deixar de fer referència a tot el que va significar l'onze de setembre del 1714, amb la victòria de Felip V i el règim que representava i la promulgació del Decret de Nova Planta, amb el que això va significar per al país en general i per a la ciutat de Barcelona en particular. Tampoc cal oblidar un fet que anava més enllà del que era la ciutat en sí, però que l'afectava : parlem de l'entorn permanentment conflictiu que van suposar els segles XVIII i XIX en tot el Regne d'Espanya. Una història, la nostra, prou particular i prou interessant com per a que el nostre grup, La Mirada hagi volgut dedicar-li aquest treball.

Barcelona contemporània

1- La fundació de Barcelona. Segle I a.C.

La història de Barcelona s'estén al llarg de 4.000 anys des de finals del neolític, amb les primeres restes trobades en el territori de la ciutat, fins l'actualitat. Com capital de Catalunya i segona ciutat d'Espanya la Ciutat Comtal ha forjat la seva rellevància, al llarg del temps, des de ser una petita colònia fins a ser una ciutat cosmopolita valorada internacionalment per la seva economia, el seu patrimoni artístic, la seva cultura, el seu esport i la seva vida social.

En el cas de Barcelona, com en el de qualsevol gran ciutat mil·lenària, amb el pas dels segles ha anat introduint canvis importants. Les modificacions s'han produït per, o bé per simple creixement natural, o bé per agregació de realitats urbanes veïnes.

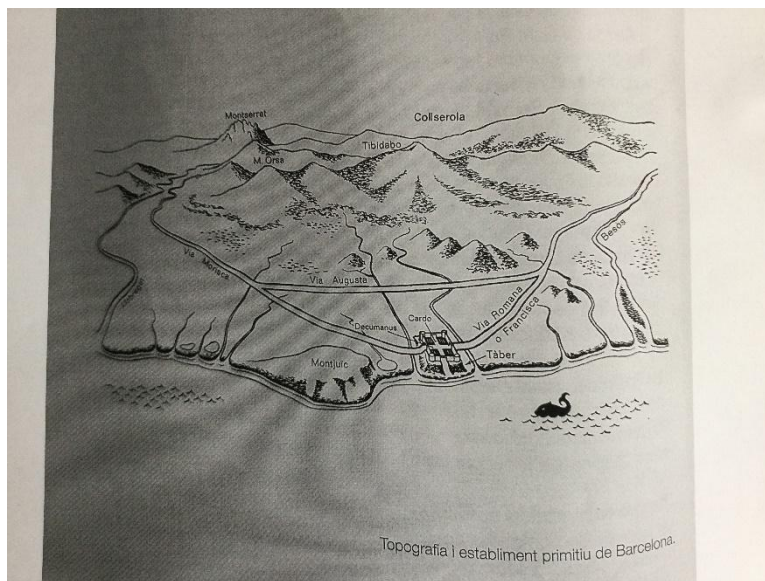
Des de la Bàrcino romana, que tenia només 10 Ha., fins a la Barcelona actual, que en té més de 900 Ha., la ciutat s'ha transformat de manera radical. Hi ha poques restes arqueològiques importants abans de la fundació de la ciutat pels romans al segle I a.C. però aquestes restes materials i humanes, posen de manifest que va haver-hi a Barcelona, al que es convé en anomenar Pla de Barcelona, un assentament durant el neolític com el primer establiment barceloní.

El territori de la futura Barcelona va restar integrat, des de el segle VI a. C. fins a l'arribada dels romans el segle I a.C., dins del món ibèric, en concret en el món format per la tribu dels laietans, que ocupava les comarques del Barcelonès, el Vallès, el Maresme i el Baix Llobregat.

Els laietans vivien del conreu, de la ramaderia i de la mineria, i van establir relacions comercials amb la colònia grega d'Emporion, sent els principals assentaments del poble iber, Montjuïc i Santa Coloma de Gramenet, a les èpoques neolítica i paleolítica, però

tampoc s'hi han trobat restes arqueològiques evidents de les seves vivències excepte una moneda anomenada Barkeno.

Entre els segles III i I a.C. es va anar produint el canvi radical entre el món iber i la nova organització romana del país. L'arribada dels romans al territori català fou el 218 a.C., amb un exèrcit comandat per Gneu Corneli Escipió, que actuava com a delegat del seu germà Publi. Escipió desembarcà a Empúries amb la finalitat de convertir-la en una base de suport militar per a una llarga lluita que Roma sostenia amb els cartaginesos pel domini de la Mediterrània, sent l'inici d'un llarg període de colonització romana cridat a tenir conseqüències de primer ordre en la història de Catalunya. Del segle II al I a.C., aquest procés colonitzador va avançar per una àmplia zona del territori amb la particularitat que els romans van respectar moltíssim els assentaments ibèrics, els qual varen ésser d'alguna manera el bressol de les *Civitates* romanes.

En el període de cent anys a.C. es va produir la fundació de les primeres ciutats romanes a l'àrea catalana, com Baetulo (Badalona) i Iluro (Mataró), que provocà la emigració a aquestes urbs de la població ibera propera, abandonant els poblats ibèrics i establint-se en nuclis urbans o rurals.

En la segona fase de la fundació de les ciutats romanes, que va ser iniciada per César i completada per August, es fundà Bàrcino. Així doncs, entre els segles II i I a.C., es va produir un canvi radical en l'estructura del poblament, que va passar d' estar concentrat en poblats encastellats, dalt de turons, amb poc poblament rural i dispers, a ocupar les ciutats romanes, establertes sobre riques planes agrícoles coincidents amb

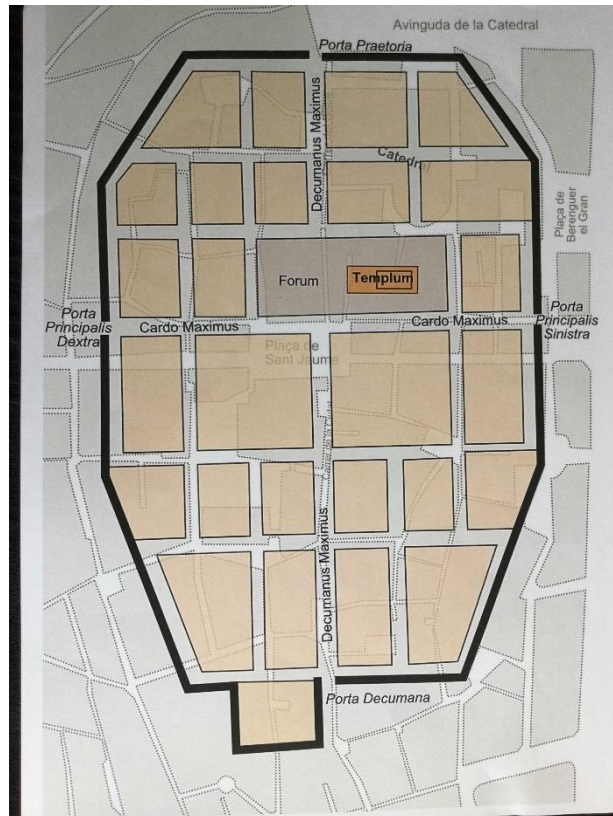
enclavaments d' importància estratègica per al control del país, i que son l' origen de les ciutats actuals de Catalunya

Aquest es el cas de Bàrcino, al costat del port- el mar arribava molt més enrere que ara- prop de la desembocadura del riu Llobregat i voltat de la rica plana agrària de Barcelona, permetent tot plegat un augment de les relacions comercials i de les comunicacions.

Entre els anys 15 a 13 a.C., a l'època de l'emperador August els romans varen fundar al Mont Taber, al cor de l'actual barri gòtic, i en aquell temps arran de mar, la colònia “ Iulia Augusta Paterna Faventia Barcino “.

El Mont Taber estava delimitat per dues rieres naturals que varen servir de límit a la primitiva ciutat romana, la de Sant Miquel i la del Torrent de l'Olla. Aquesta tenia forma rectangular amb 2 costats retallats la qual cosa li conferia una forma octogonal. Tot fa pensar que estava envoltada d'un fossar que millorava les condicions de defensa i en sí mateixa era de dimensions reduïdes, essent el nombre de pobladors d'un màxim de

5.000 habitants i, en no res, va ser protegida per una muralla que es va mantenir fins el segle V en que va ser objecte de grans reformes.

L'accés a la ciutat es feia a través de quatre portes que coincidien amb els extrems del Cardus Maximus i del Decomanus Maximus, dues vies que s'encreuaven al Forum, centre vital de la ciutat, situat a la part més alta entre la zona que ara ocupen la Catedral i la plaça de Sant Jaume. Restes de la part emmurallada es poden veure, avui en dia, així com alguna resta del temple August, al carrer de Paradís, i dues torres de defensa a la pujada del carrer del Bisbe, així com la meitat d'una arcada que fou part d'un aqüeducte a la Plaça Nova.

La crisi de l'Imperi Romà al S.III d.C es va fer sentir també a Barcelona fent trontollar les estructures polítiques, socials i econòmiques de tot el món romà. Occident es va endinsar en un període històric convuls conegut com a Antiguitat Tardana, S.IV-VII d.C, en el qual van tenir un paper fonamental diferents esdeveniments: la difusió del cristianisme, convertit el s.IV en religió oficial, el deteriorament de l'Imperi romà d'Occident i els desplaçaments dels pobles germànics.

Mentrestant, Bàrcino, de mides reduïdes, ben emmurallada i en una posició estratègica en el trànsit entre la Gàl.lia i la Hispània, davant de la inseguretat creixent va reforçar les seves muralles en els anys del S.III al S. IV.

Però a principis del segle V, les lluites per al control del imperi romà d' Occident implicaven tant a les faccions militars com als pobles assentats al seu interior, els quals, van protagonitzar grans desplaçaments dins aquest extens territori. Es el cas dels sueus, els vàndals, els alans i, després, els visigots que passaren de la Gàl·lia cap a la Hispania.

Bàrcino es trobava més a prop de la Gàl·lia, estava ben emmurallada, era més petita i sostenible que la antiga capital Tarraco i, en un marc permanent de conflictes i lluita entre els diferents pobles, esdevingué un centre de poder visigot i un nucli episcopal important, passant-se a denominar Barcinona.

De tot plegat, i fent un resum, cal senyalar que Bàrcino va ser poblada primer pels ibers i després per romans, cristians, visigots, jueus i musulmans. Posteriorment a aquesta invasió musulmana, força breu, inferior a la centúria, Barcelona va entrar en l'òrbita de l'imperi carolingi (la Marca Hispànica), fins que es va constituir en un Comtat i s' hi independitzà el s. X, durant els regnats de Guifré el Pilós i del seu fill Guifre II. A aquestes alçades estariem ja en plena Edat Mitjana.

2- Barcelona des de la Bàrcino romana fins a l'Edat Moderna.

La sortida de la Bàrcino romana. L'entrada a l'Edat Mitjana

Tal com ja hem apuntat en el capítol precedent, durant el segle V, el de la caiguda de l'imperi Romà, tot el territori circumdant la zona de Barcelona, no la zona immediata sinó un gran territori que s'estenia des de la Gal·lia (França, ara) a mes de 1000 km al Nord, fins l'Oest i el Sud, tant enllà com la Bètica i la zona de Toledo, va estar en lluita permanent. Romans, que desapareixen com a imperi el 476, visigots, ostrogots, catòlics, arrians, sueus, vàndals, alans, etc. van estar constantment en conflicte, amb victòries alternatives i una incertesa consolidada i recurrent.

Intermitentment, i en funció d aquestes victòries i derrotes, Bàrcino, o Barcenona com començava puntualment a nomenar-se, esdevenia capital o deixava de ser-ho d'aquestes entitats politico-territorials tan canviants. Tot i la seva inconsistència, aquesta capitalitat ja apuntava cap a una entitat urbana amb condicions i possibilitats.

La fi de la Barcelona romana es produeix/ coincideix amb l'arribada dels visigots, el segle V. Ens trobem amb una població de no gaires habitants (3 o 4 mil) i amb una economia sobretot agrícola i ramadera. Hem de pensar que en l'època romana la capitalitat la va ostentar Tàrraco i que altres poblacions com per exemple Empúries, Iluro i Baetulo havien tingut sempre un paper significatiu.

Durant aquests darrers anys romans i primers visigòtics, el cristianisme va aparèixer i es va fer un lloc important en la vida i la gestió ciutadanes. La primera basílica es de principis del segle V.

En aquest temps, dels que es disposa de poca informació local, pren força el vaivé dels diferents reis visigots i dels seus enemics, en el desig de dominar el conjunt de la península Ibèrica, la qual cosa porta les capitalitats a diferents indrets.

Per exemple, l'any 531 sembla constatat que Barcelona ostenta la capital visigòtica, però pocs anys després, el 573, el rei Teudis trasllada aquesta capitalitat a Toledo, en un intent de centrar millor l'exercici del seu poder. Es clar, i la geografia i les comunicacions no enganyen, que per dominar el conjunt de la península, Barcelona no era gaire o gens bona, estratègicament parlant.

S'inicia en aquest moment un període obscur. Des d'aquest 573 fins a l'arribada dels sarraïns l'any 711, de poca informació local podem disposar. Així, per sobre, sembla evident una presència activa del bisbat, amb molt poder i amb una bona organització i vitalitat.

També ens consta una Barcelona visigòtica centre productiu de monedes i amb una bona activitat econòmica, amb Leovigild i Recared, concretament.

En la línia del que comentàvem abans, la manca de competitivitat per part de les urbs que havien estat importants en època romana -Empúries, Baetulo, Iluro, etc.- va fer

que Barcelona seguis liderant el teixit urbà de la Pre Catalunya, en detriment d'aquests altres nuclis.

Durant aquest període, els visigots construïren una aristocràcia militar poderosa, sense desposseir, però, l'aristocràcia local. Sols la van apartar de la direcció de l'Estat, sense comprometre-la negativament en aspectes socials i econòmics..

La formació de la ciutat medieval.

Tal com apuntàvem, els musulmans envaeixen Espanya el 711 encapçalats per Tariq i Mussa. L'any 719 obtenen un domini total de la zona peninsular i arriben a França. El seu desplegament cap al Nord acaba amb la derrota de Poitiers, el 732, i comença el retrocés. En aquest marc, Carlemany recupera Girona l'any 785 i Barcelona ciutat el 801.

Durant aquest període, Barcelona constitueix una ciutat fronterera, amb freqüents ràtzies musulmanes, que seguiran durant força temps.

EL 844 Sunifred estabilitza Barcelona com a cap del comtat. Una mica més endavant, (878-897). Guifre el Pilós n'assumeix el govern convertint-la en centre polític definitiu i encetant una nova etapa, fora de la tutela franca i amb un règim de comtat hereditari.

Continuen, però, de forma esporàdica els atacs islàmics. En els darrers atacs musulmans, Almansur la saqueja el 985.

Fora d'aquestes dades històriques, del dia a dia de la ciutat durant aquests dos segles no en sabem massa cosa. L'estructura urbana i el teixit humà es mantenen com els del baix imperi roma.

A mitjans segle X la urbs creix política i econòmicament amb edificacions fora muralles que esdevenen els nous burgs o raval. Paral·lelament es produeix la consolidació de

nous nuclis al Pla lligats tots ells a esglésies com són les de Sant Gervasi, sant Andreu, Sant Vicenç de Sarrià,...ets.

La base socioeconòmica és l'agrícola, amb horts, fruiters, cereals i vinya i oficis lligats a ella (ferrers, pescadors, teixidors..).

Al mateix temps, l'obertura a Europa esperona el comerç i s'estableix un nou vincle amb al Andalus, amb una relació comercial d'anada i tornada. La via marítima esdevé important.

Els dos segles següents, segles XI i XII, esdevenen els dos segles que asseguren el pas de la ciutat romana i les seves variants posteriors (visigots, sarraïns i Marca Hispànica) a la ciutat pròpiament medieval i moderna que acabarà sent.

La Barcelona del segle XI

En aquests anys es produeix una intensificació important dels lligams mercantils internacionals, paral·lels al creixement de les ciutats europees mediterrànies i del Nord. Al mateix temps, es consolida el Comtat, aliè al mon carolingi i apareix una burgesia catalana.

Tot i que es manté una certa lluita amb els sarraïns per tal de mantenir el territori i consolidar el país, això ja no es decisiu en relació a la pròpia ciutat.

A nivell macro polític, la Barcelona de Ramon Berenguer III (1097-1131) es consolida i ell mateix esdevé sobirà de fet del país, amb un paper rellevant en la vida publica europea.

Ramon Berenguer IV (1131-1162), fill d l'anterior, ho remata amb la conquesta de Tortosa i la posada en peu de la Corona d'Aragó, per via de matrimoni amb l'hereva del regne d'Aragó. El seu fill serà el primer rei d'aquesta corona confederal que arribarà fins el 1714.

Durant el segle XI s'estabilitza la vida a la ciutat emmurallada i entorns i els burgs lligats a la ciutat creixen en direcció nord, cap a França, en direcció al mar i en la zona perifèrica a muralles, fent ciutat, amb el creixement paral·lel dels nuclis pròxims, com Sarrià o Sant Andreu del Palomar.

Ja no hi ha temor als musulmans i la població es multiplica per tres. Segueix sent, però, una ciutat molt mes petita que Pisa, Marsella i sobretot, Venècia, per posar uns exemples

Durant el segle XII, Barcelona continua creixent. A finals de segle ja te seixanta hectàrees i mes de 10.000 hab.

Apareixen templers, hospitalers, ordre del Cister i altres. Es produeix un fenomen cert d'atracció amb l'arribada de nova immigració, important i força variada, italians

especialment. Això porta a la aparició de nous recursos tècnics i econòmics i a la creació de noves institucions hospitalàries i assistencials. Al mateix temps, Barcelona esdevé una potència naval, amb drassanes pròpies i capacitat suficient.

També ha anat creixent la Barcelona mercantil, amb presència arreu del Mediterrani, amb una creixent indústria artesanal i una organització financera i productiva molt millorada. Els estudis posteriors a l'època ja parlen de que aquest desenvolupament de Barcelona i de Catalunya segueix una evolució molt semblant a la dels països europeus líders en aquesta matèria i durant aquesta edat mitjana. En resum: una nova vitalitat! Immigració, urbanisme, producció, menestralia, mercaders, nou patriciat urbà...

La ciutat consolidada. Segle XIII

Han passat set segles, del segle V al segle XII, en els que Barcelona ha fet la transició del mon convuls que va des de la ciutat romana i l'inici de la ciutat pròpiament medieval, la dels segles XIII a XIX, a la que podríem anomenar, Ciutat consolidada. Aquesta es la que ens deixarà a punt per afrontar el darrer repte, construir la ciutat contemporània, la Barcelona moderna.

La creació d'aquests nous barris externs a la muralla romana del segle V, els burgs, va obligar a ampliar el perímetre emmurallat, ateses les sempre imprevisibles qüestions de seguretat. Així, el 1260 es va construir una nova muralla des de Sant Pere de les Puelles fins a les Drassanes, cara al mar. El nou tram era de 5100 m, i englobava una àrea de 1,5 km².

La ciutat va continuar sent un important enclavament comercial, tant per la seva situació entre França i els dominis musulmans com per la seva projecció cap al mar.

El creixement econòmic i social de la ciutat va propiciar a partir dels mateixos segles XII i XIII l'establiment de diversos òrgans d'autogovern i de fonts pròpies de legislació urbana.

Així, el 1228 es van promulgar els *Usatges de Barcelona*, un nou codi legislatiu que seria la base jurídica per al govern de la ciutat, regit fins llavors pels vells codis romà i visigot.

En aquells temps, el govern de la ciutat estava en mans del veguer, ajudat per l'agutzil o batlle i assessorat per notables i veïns. En anar creixent la ciutat, va augmentar la representació ciutadana, fins que el 1258 Jaume I va crear una nova estructura de govern municipal, amb dos-cents jurats, que el 1265 va ser reduïda a cent, donant nom al govern panmunicipal des de llavors: Consell de Cent, que va perdurar fins al 1714 i que operava en un camp que anava des de Montcada fins a Molins de Rei, i des de Castelldefels fins a Montgat.

Era el Consell de Cent, no l'Ajuntament de Barcelona, i s'encarregava del subministrament de queviures i aigua, del manteniment dels camins, del cens de la població i de la demarcació territorial, no de la gestió local de cada un dels nuclis.

En l'àmbit comercial, el 1258 es va crear el Consolat del Mar, que regulava el comerç marítim i que va crear les bases del comerç marítim en tota la Mediterrània

El 1365 va establir la seva seu a Barcelona la Generalitat de Catalunya, un organisme encarregat de recaptar tributs i supervisar el compliment dels acords presos en les Corts instituïdes el 1283, fet que en la pràctica equivalia al govern executiu del regne.

Tot i que el seu àmbit era tot el territori català, la seva ubicació a Barcelona va comportar un cert control sobre els afers urbans.

El 1401 es va crear la Taula de Canvi de Barcelona, el primer banc públic creat a Europa. La Taula va mantenir les seves funcions amb èxit fins a ser dissolta per Felip V el 1714.

Esplendor medieval

Detall de l'*Atles Català* de Cresques Abraham.

Els successius reis de la Corona d'Aragó van anar ampliant el regne gradualment. Aquesta expansió territorial va forjar un autèntic imperi, hegemònic a la Mediterrània occidental durant bona part de l'Edat Mitjana.

Des del segle XIII, Barcelona va gaudir d'un període de gran esplendor econòmica, social i cultural, motivada per l'expansió territorial i comercial per tota la Mediterrània: Tunísia i Alger, Sicília i Sardenya,; Constantinoble; Xipre, Damasc i Alexandria, entre altres. Durant aquest període, la ciutat rivalitzà amb Gènova i Florència quant a volum comercial i potència marítima. Jaume I va afavorir especialment l'economia

barcelonina. Gràcies als seus privilegis, la ciutat gaudia de gran autonomia. Era també el punt neuràlgic d'un abundant tràfic terrestre (blat, oli, vi, productes làctics, fusta, ferro), i un important centre manufacturer (tèxtils, armes, ferro forjat, cuir...)

El continu creixement urbanístic va propiciar una nova prolongació del recinte emmurallat, amb la construcció de la muralla del Raval, a la zona occidental de la ciutat, que va englobar una superfície de 218 ha, amb un perímetre de 6 km. Les obres van durar al voltant d'un segle, des de mitjan segle XIV fins a mitjan segle XV. El nou recinte urbà partia de les Drassanes, seguint les actuals rondes (San Pau, Sant Antoni, Universitat i Sant Pere), baixant per l'actual passeig de Lluís Companys fins al convent de Santa Clara (en l'actual parc de la Ciutadella), fins al mar (per l'avinguda Marquès de l'Argentera). Actualment tan sols es conserva el Portal de Santa Madrona, a les Drassanes.

Al centre, l'emmurallat romà. Al mig de la imatge, i en vertical, el tros de muralla que passava per la rambla i que formava part de la primera muralla medieval, a la dreta de la imatge. A l'esquerra, la segona muralla medieval.

La decadència

Des de mitjans del segle XIV Barcelona va viure una crisi demogràfica motivada per l'escassetat d'aliments i una perllongada successió de pestes que van delmar la població. A més, a partir de mitjans del segle XV el comerç marítim es va veure afectat per la pirateria i, des de començaments del segle XVI, per l'obertura de la ruta a Orient per l'Atlàntic, circumnavegant Àfrica, i els comerciants genovesos i provençals van anar substituint els catalans als principals mercats mediterranis.

D'altra banda, en l'àmbit més polític, l'arribada al poder dels Trastàmara després del compromís de Casp va relegar Barcelona com a centre polític i comercial de la Corona d'Aragó.

Des de 1333, primer any de fam a causa d'unes males collites, es van succeir els desastres: el 1348 la pesta negra va assolir la ciutat, reapareixent cíclicament fins a la fi del segle XV. D'altra banda, el 1391 es va produir un assalt al barri jueu del Call, a causa de l'acusació infundada d'originar la pesta, que es va saldar amb una matança de bona part de la població jueva. El barri ja no es va recuperar, fins que, el 1401, el rei Martí l'Humà ho va clausurar. L'expulsió total dels jueus es va materialitzar el 1492, ordenada pels Reis Catòlics.

La crisi econòmica, d'escala europea des de mitjans del segle XIV, va afectar greument Barcelona i va provocar una important recessió econòmica.

Durant aquest temps es van succeir les revoltes populars, amb la creació de faccions enfrontades: la Biga, un grup lligat a l'oligarquia noble i eclesiàstica i la Busca, un estament de les classes populars, mercaders i artesans, van ser les més significades.

D'altra banda, la ciutat es va veure involucrada en altres situacions conflictives que anaven més enllà del seu espai natural, com podia ser la successió del regne de Navarra, entre altres.

Entre els conflictes més coneguts, cal citar la revolta dels remences, el 1462, moviment revolucionari del món pagès, maltractat per gravàmens abusius i servituds. Finalment, la guerra va acabar amb la presa de Barcelona per l'exèrcit reial el 1472. La Pau de Pedralbes (1472) va preservar els privilegis del govern municipal, però deu anys de guerra van suposar l'enfonsament econòmic de la ciutat.

Després d'aquests enfrontaments, Ferran II, nomenat el Catòlic, va buscar la pacificació general, i va estimular l'economia amb la seva política de Redreç, per la qual reservava a la marina catalana els mercats de Sicília i Sardenya, al mateix temps que estipulava una protecció aranzelària per a les manufactures catalanes.

Ferran es va casar amb Isabel I de Castella, una unió dinàstica que no va implicar la unitat dels regnes, que van mantenir les seves institucions i particularitats, inclosa una moneda diferent.

Tot i això, Barcelona va anar perdent protagonisme polític, amb el centre real de poder desplaçat a Madrid. Les relacions, que van començar sent bones, es van anar deteriorant amb el pas del temps, especialment amb els regnats de Felip III i Felip IV. Així, entre altres raons, va començar un fet molt important, la Guerra dels Segadors (1640-1651).

Durant aquest període, el que comença amb Ferran i Isabel, es produeix una alternança entre períodes de prosperitat i de crisis econòmiques, especialment per les epidèmies de pesta del segle XVI i pels conflictes armats, amb derivades socials i econòmiques, de la Guerra dels Segadors i de la Guerra de Successió, els segles XVII i XVIII. Tanmateix, en aquest últim segle, tot i els enfrontaments socials i polítics, va repuntar l'economia gràcies a la tímida obertura del comerç amb Amèrica i a l'inici de la indústria tèxtil.

La ciutat, però, seguia encotillada en les seves muralles tot i que al final d'aquesta època el creixement demogràfic havia estat molt importat.

La derrota en la Guerra de Successió, el 1714, va suposar per a Barcelona la pèrdua dels seus furs i els seus òrgans d'autogovern: amb els Decrets de Nova Planta (1716) es van abolir les Corts, la Generalitat i el Consell de Cent. El govern de la ciutat va passar al nou Ajuntament, dirigit per una junta de 24 regidors, presidida per un corregidor, tots de designació reial.

Les poblacions de l'entorn de Barcelona —excepte Gràcia— es van deslligar de la jurisdicció de la ciutat i van establir ajuntaments propis, quedant com a municipis independents, cosa que tindria una importància cabdal en l'esdevenidor de la ciutat i, particularment, en el seu creixement com veurem més endavant.

No cal dir que les decisions contra el que significava Barcelona i Catalunya van ser severes: clausura de la Universitat, prohibició de l'idioma català, instauració d'un nou impost, el Reial Cadastre, revisió de la Taula de Canvi, reconvertida en un banc privat, revisió del Consolat del Mar, canvi de moneda al ral espanyol, etc. Tot plegat va provocar, a més del seu impacte polític, una forta caiguda de preus i de salaris.

Amb la finalitat de controlar militarment la ciutat i sufocar possibles aldarulls, es va reconstruir el castell de Montjuïc i es va aixecar una nova fortalesa, la Ciutadella

Malgrat tot, durant aquesta centúria es va produir una creixent reactivació econòmica, basada en el creixement demogràfic i, aquest es un aspecte molt important i que marca el canvi de segle, l'arribada i la implantació dels nous procediments industrials que va comportar la Revolució Industrial, de la qual Catalunya va ser pionera en la península.

També va coadjuvar la millora de les tècniques agrícoles, com l'especialització i la rotació de conreus, fet que va permetre generar excedents, allunyar el perill de les fams i permetre l'exportació de productes a tots els àmbits, el nacional, preferentment.

Va començar en aquest període la industrialització dels processos tèxtils, el primer sector que va incorporar nous processos de fabricació basats en les noves tecnologies i l'ús intensiu de mà d'obra de la classe obrera. La primera fàbrica d'indianes (teixits de cotó estampats) va ser creada el 1737 per Esteve Canals, a la qual van seguir moltes altres durant aquesta centúria i la següent.

Un altre factor que va ajudar l'economia va ser la consolidació del comerç amb Amèrica, que va resultar molt fructuós per a la ciutat. El 1756 es va fundar la Reial Companyia de Comerç de Barcelona, i el 1764, la Junta Particular de Comerç, que va aconseguir de Carles III l'autorització de comerciar directament amb el Carib i, posteriorment, amb tota Amèrica (1778), donant origen a una intensa relació comercial.

A nivell urbà, entre 1776 i 1778 es va efectuar la revisió de la Rambla, un antic torrent que durant l'edat mitjana marcava el límit occidental de la ciutat i que es va anar poblant des del segle XVI, principalment per teatres i convents. En aquestes dates es va enderrocar la muralla interior, es van realinear els edificis i es va dissenyar un nou passeig enjardinat, a l'estil del *boulevard* francès.

També es van projectar els passejos de Sant Joan i de Gràcia, tot i que no es van dur a terme fins al canvi de segle el primer i 1820-1827 el segon. Durant aquests anys es van establir els mercats del Born i la Boqueria com els dos únics de proveïment general i, el 1752, es van regular aspectes com a pesos i mesures per a la comercialització de productes alimentaris, a més del carbó.

I així arribava la ciutat de Barcelona als inicis del segle XIX, amb un creixement demogràfic i econòmic contrastat i el repte de fer créixer la ciutat a fi de donar solució als problemes que aquest desenvolupament li comportava.

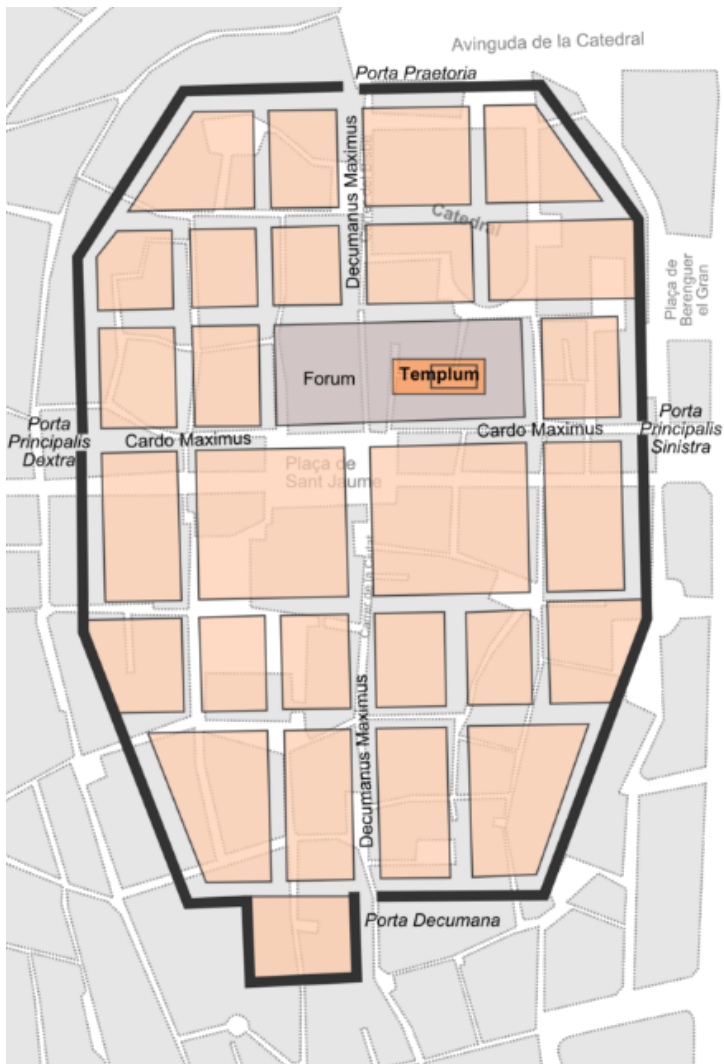
Com a eines, i per acabar el capítol, cal recordar la reforma administrativa efectuada el 1769 per la qual es van crear cinc quarts subdividits cadascun en vuit barris: I-Palau comprenia el port i el nou barri de la Barceloneta; II-Sant Pere era una zona eminentment industrial; III-Audiència es corresponia amb el centre de la ciutat; IV-Casa de la Ciutat era una zona sobretot residencial; i V-Raval acollia el terreny a l'oest de la Rambla.

3- El creixement de Barcelona després de les Edats Mitjana i Moderna.

Per poder fer una explicació i una valoració de com es va produir el pas de la Barcelona medieval i moderna (la Barcelona intramurs, per dir-ho d'alguna manera) a la Barcelona moderna i contemporània (la de finals del segle XIX) cal tenir en compte alguns elements determinants. Entre ells, i centrant-nos en els aspectes més pròpiament urbanístics, començarem per un element clau, Barcelona com a recinte emmurallat.

Les muralles de Barcelona

Quan els romans funden Bàrcino, el 14 aC, en ple regnat de Cèsar August, el nucli habitat que estableixen (tal com es pot veure en la foto adjunta i tal com s'ha explicat en l'apartat 1) és un nucli més aviat petit que s'alça en el Mont Tàber, en la zona que ara ocupa la Plaça de Sant Jaume i voltants, amb la particularitat que aquest turó, no gaire alt, dona just damunt el litoral mediterrani. Vet aquí, el turó com a indret més segur, un element clau en una època inestable, i el litoral com a accés directe al mar, entrada i sortida de ciutadans i de mercaderies, els principals motius del primer enclavament de la ciutat.

Bàrcino. La muralla romana. Mont Tàber.

Si ens centrem en el procés constructiu, en el mateix moment i al mateix temps que es construeixen les diferents edificacions, aquestes es clouen en un recinte fortificat. Aquesta tanca s'anomena muralla "alt-imperial", en contraposició a la remodelació i reforçament de la muralla original, produïda durant el segle III, la qual es coneix amb el nom de muralla romana "baix-imperial"

La ciutat, però va seguir creixent, aquest cop fora muralles (l'emmurallat romà). Tot i conservar-se el recinte fortificat en els períodes de domini visigòtic i musulmà, l'expansió urbanística es va produir amb la construcció de nuclis adossats a la plaça fortificada, els anomenats burgs, configurant un nou espai urbà força més important.

Això va plantejar noves necessitats defensives, atesa la possibilitat -o realitat- de confrontació bèl·lica. L'any 1285, arrel d'un enfrontament amb forces franceses, el rei Pere II el Gran va ordenar fortificar urgentment Barcelona, amb la pretensió de tancar tota la ciutat, excepte el front marítim. Estem en plena Edat Mitjana.

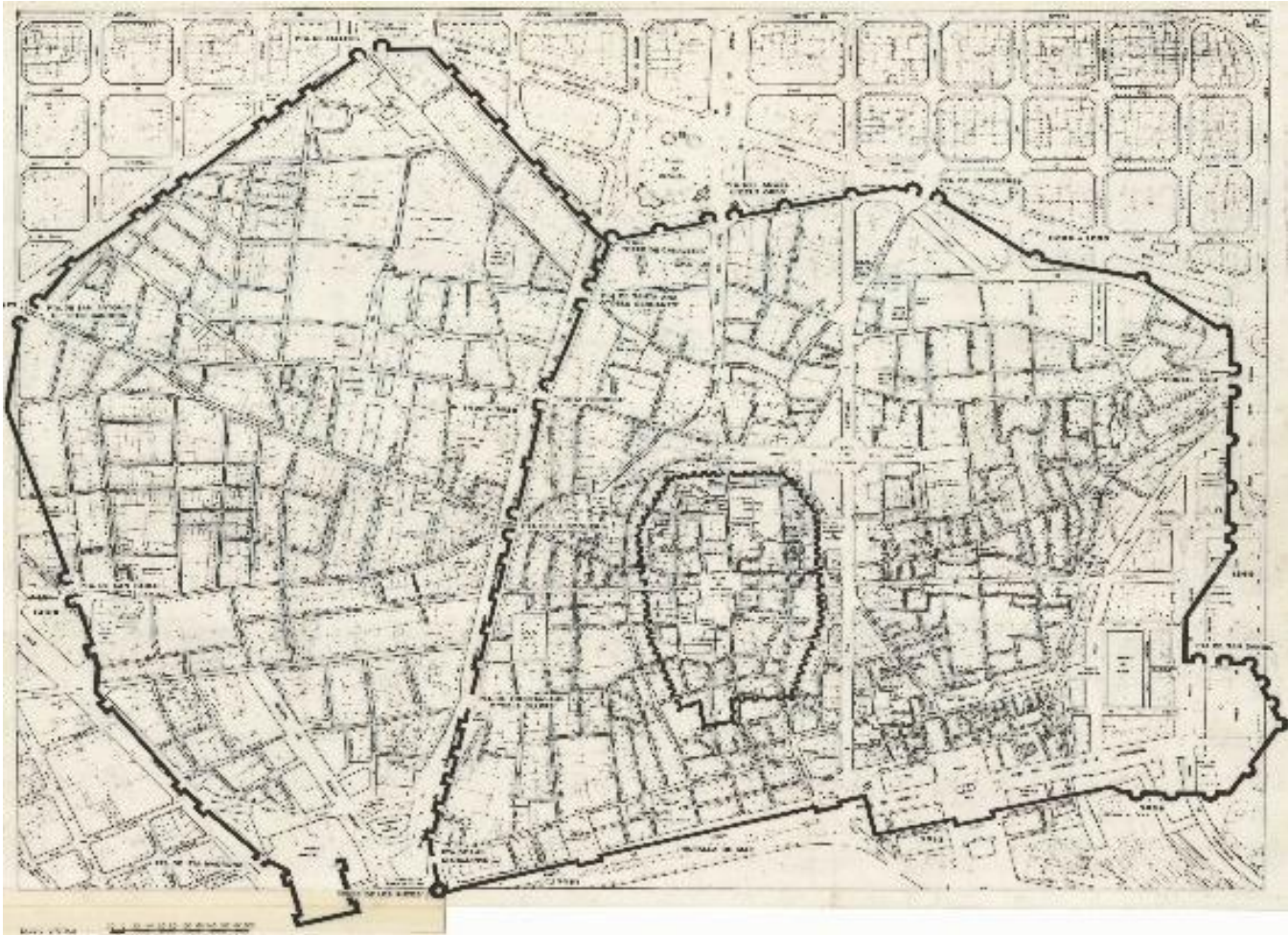
D'aquesta manera neix el primer perímetre fortificat que engloba la major part dels burgs construïts fora la muralla romana. Aquesta Primera muralla medieval s'estén, tal com ja hem dit en el seu moment, amb el següent recorregut (referències actuals): La Rambla, Fontanella, Plaça Urquinaona, Trafalgar, Arc de Triomf i Parc de la Ciutadella.

Mes endavant, el 1357 i successius, a instàncies de Pere III el Cerimoniós i del Consell de Cent, s'inicien els treballs per a la construcció de l'anomenat tercer recinte, conjunt de muralles que, sortint de la part alta de la Rambla, envolta el barri del Raval i arriba, incloent-les, fins les Drassanes.

En els plànols que il·lustren l'explicació es poden veure les tres muralles, la romana, la més petita i interior (segona imatge), la primera medieval que inclou tota la construcció perimetral a la dreta de la Rambla; i la segona medieval, que tanca el nucli emmurallat per la part del Raval, a l'esquerra de la imatge. En la primera imatge s'aprecia la ubicació de la ciutat dins l'entorn, amb Collserola a dalt, Montjuïc a l'esquerra i molt espai lliure.

Plànol de Barcelona. 1706

Barcelona intramurs. Les tres muralles

Anys més tard, durant els segles XVI i XVII, es construiria una part de muralla en el front marítim i s'anirien perfeccionant els elements de les diferents muralles ja construïdes (baluards, per exemple) a fi d'adequar-les a les noves formes i característiques de l'armament més modern, canons especialment.

A finals del segle XVIII, amb la zona del Raval ja força construïda, es començaren a enderrocar les muralles de La Rambla, urbanitzant el carrer i convertint-lo en el passeig de referència que encara continua sent.

Les muralles i el creixement de la ciutat en els finals de l'Època Moderna i els inicis del segle XIX

La ciutat enceta el segle XIX, amb una estructura que ve marcada per l'emmurallat que la rodeja i la tanca, per un pla sobretot agrícola que l'envolta i per un conjunt de nuclis habitats que ocupen, disseminats i amb caràcters diversos, majorment agrícoles, òbviamment, tota la plana entre mar, muntanya i rius.

El marc històric de l'època es canviant, però es troba molt condicionat pel que va significar la derrota del 1714 i el Decret de Nova Planta, per una banda, i per la inestabilitat política de tot el Regne d'Espanya, per l'altra.

Tant la derrota del 1714 com la inestabilitat del regne espanyol van fer força difícil el creixement de la ciutat i la seva consolidació afectant tots els àmbits, des del demogràfic, l'econòmic i el de la salubritat fins al més estrictament polític, en el cas que ens ocupa, el d'esdevenir d'alguna manera una capital de debò.

En aquest apartat concret ens centrarem, tot i la transversalitat dels diferents elements, en la qüestió de les muralles.

L'emmurallat de Barcelona estava ben consolidat a primers d'aquest segle XIX. Havien eliminat la muralla de la Rambla, havien reconduït la riera original (pròpiament una rambla, d'aquí ve el nom) que ocupava aquell espai i la trama habitada s'havia ordenat segons podem veure en els mapes.

La major part era zona dedicada a habitatge, però ja havia aparegut un teixit industrial nou, sobretot a la zona del Raval, posterior en ocupació als burgs previs a la construcció de la segona muralla medieval.

Es seguia mantenint, però, l'activitat artesanal pròpia d'un nucli com el barceloní, suficientment gran per justificar-la. Cal recordar, també el seu caràcter de ciutat oberta al mar i la dimensió comercial que això li atorgava, dimensió que s'havia consolidat molt durant l'edat mitjana i que havia convertit Barcelona en un important eix marítim i comercial de la Mar Mediterrània.

Tanmateix, i això va ocórrer en tot Europa, les grans ciutats van viure una evolució comparable. Totes elles, capitals i amb un paper cabdal en cada un dels seus àmbits nacionals o estatals, havien seguit un procés similar al de Barcelona: concentració important d'habitants, nuclis de govern i d'administració i entorn protegit per muralles, sense oblidar el seu paper clau en l'àmbit econòmic i de relació.

Aquesta lògica constructiva, sobretot el tema muralles, va ser posada en entredit a tot arreu ja que, més o menys, entorpia el creixement i el desenvolupament de la ciutat. Ja sigui pels canvis aportats per la revolució industrial, amb l'aparició de nuclis industrials i concentració d'habitants lligats als mateixos, la ma d'obra pròpia de la industrialització, com per les noves expectatives urbanístiques, amb carrers i bulevards completament repensats.

En alguns casos concrets, i Barcelona en va ser un, la concentració de població en aquells espais tancats va propiciar l'aparició de diverses epidèmies amb un fort impacte i mortalitat en totes les poblacions afectades.

Amb més o menys dificultats, cada ciutat va anar resolent el tema, amb un repensament de les xarxes urbanes que duia aparellat el desmunt de les muralles. N'és un exemple la transformació de París sota el mandat de Haussmann.

En el cas de Barcelona, aquest desmunt de les muralles no va ser fàcil, i no pas per falta d'interès dels seus habitants i de les seves autoritats, sinó per les circumstàncies polítiques a que ens hem referit abans.

Certament, el tema urbà va merèixer l'atenció de la ciutadania i es van anar produint canvis i innovacions. Així, la revisió i remodelació dels carrers intramurs juntament a la construcció de noves vies com el Passeig de Sant Joan i el Passeig de Gràcia, que van efectuar-se al tombant de segle, van representar avenços importants. Un temps abans ja s'havia reordenat la zona del port i s'havia construït el barri de la Barceloneta.

Millores importants, segur, però seguia pendent el tema muralles, que condicionava en gran manera el creixement de la ciutat.

En iniciar-se el segle XIX, Barcelona ja exigia l'enderroc de l'emmurallat de forma gairebé unànime. Les raons ja les hem esmentat i eren compartides per tothom: sobrepoblació (34.000 habitants a començaments del segle XVIII, 116.000 el 1832 i fins a 516.000 a finals del XIX), insalubritat, dificultats per a la industrialització i la modernització, etc. A més, s'hi afegia la càrrega simbòlica que representaven, vinculada al 1714 i a la repressió militar que va estar sempre present o latent.

En una síntesi breu, i a mode de llistat, aquest procés va tenir el següent calendari.

- Des d'un primer moment va haver-hi moviments per acordar l'enderroc. Aquest sentiment rebia però el rebuig de l'estat espanyol, que reivindicava per sobre de tot la condició de plaça forta militar de la ciutat.
- Durant el trienni liberal (1820-1823) es reclama l'enderrocament, sense èxit. Amb la regència d'Espartero, liberal, el 1840 l'Ajuntament convoca un concurs públic de textos que argumentin la necessitat de l'enderroc. El 1841, Pere Felip Monlau guanya el concurs amb l'obra Abajo las murallas! Al seu empar s'inicia l'enderroc de la Ciutadella el qual es condemnat per l'estat que n'ordena la reconstrucció immediata al temps que dissol l'Ajuntament en represàlia.
- Segueix la tensió amb Madrid que, arrel d'una revolta per impostos, bombardeja Barcelona des de Montjuic a finals del 1842 (Espartero).
- El 1843 cau Espartero i la Junta de Barcelona es planteja novament l'enderroc, pensant en el suport del nou govern, liderat pel general Prim. Immediatament arriba l'ordre de Madrid d'aturar les obres. Per acabar-ho d'adobar, i arrel de la revolta de La Camància, a finals del mateix 1843 es produeix un nou bombardeig de la ciutat per part de les tropes de l'estat espanyol.
- Des del 1844 fins el 1854, "Decada moderada" sota el regnat d'Isabel II. Catalunya viu en permanent estat d'excepció, amb una referència explícita al Dret de conquesta de Felip V el 1714. ... Durant aquest temps, la ciutat deixa de banda el tema muralles i es dedica a la industrialització, tot i que, en molts de casos, aquesta s'ha de produir fora ciutat (Sants, Sant Andreu, Sant Martí) per prohibicions del govern central (1846).

- No cal dir que durant tots aquests anys persisteixen les males condicions laborals i de salut i la disjuntiva politico-econòmica ciutat fabril – punt militar.
- El 1854 es produeix una revolució progressista i un canvi de panorama, encetant-se el “Bienni progressista”. L’agost d’aquest mateix any el Capità General de Catalunya autoritza l’Ajuntament i comença l’enderroc efectiu de les muralles. Es el dia 7 d’agost de 1854, 14 anys després del concurs de Mon€lau.

A partir d’aquest moment entra en escena Ildefons Cerdà i tot el seu treball de disseny i planificació de l’Eixample, el qual menaria al Pla Cerdà el 1859 i la construcció de l’Eixample a partir del 1860.

Aquest apartat, el disseny i la construcció de l’Eixample i el seu paper clau en el que avui és la ciutat de Barcelona, el tractem en un punt apart.

4- El creixement de Barcelona després de les Edats Mitjana i Moderna. El replantejament del Pla de Barcelona. El procés d'agregació

Des de la fundació de Bàrcino, aquesta -o la capital Barcelona com a tal- es va circumscriure en una àrea força determinada, en un procés de creixement marcat per les necessitats i les possibilitats de cada moment.

Així, durant l'Edat Mitjana el recinte de la ciutat va anar creixent sense grans entrebancs des del primitiu centre urbà, el que avui és el Barri gòtic, i van anar naixent diversos nuclis, els burgs o barris com Sant Pere, el Pi, etc.. Ja en el segle XIV va sorgir el barri del Raval, a l'altra banda de la Rambla.

Tots aquests nuclis constituïen la Barcelona medieval, corresponent a l'actual districte de Ciutat Vella i es trobaven encerclats per l'emmurallat construït durant l'edat mitjana. Aquesta Barcelona va romandre gairebé inalterada (es va construir la Barceloneta el 1753) fins el segle XIX, que és quan, entre altres, es produeix l'enderrocament de les muralles a partir de 1854 i l'aprovació del Pla Cerdà el 1859, fets cabals que havien de dur a la construcció de l'Eixample, tema prou important per dedicar-li un apartat especial, el que clourà aquest repàs històric.

Aquest espai intramurs era pròpiament el nucli urbà de Barcelona, tot i que, arrel de la creació del Consell de Cent l'any 1265, el seu àmbit d'influència era força més gran, estenent-se de Moncada fins a Molins de Rei i des de Castelldefels fins a Montgat. El nucli urbà, però seguia sent l'espai intramurs.

Fora d'aquests murs i en la zona que es coneix com el Pla de Barcelona, el terreny, majorment erm o agrícola, va veure com durant l'edat mitjana van anar apareixent i consolidant-se uns quants nuclis de població, els que acabarien sent els municipis agregats i que van néixer al voltant de les esglésies o ermites de la zona: Sant Andreu

de Palomar, Sant Joan d'Horta, Santa Maria de Sants, Sant Vicenç de Sarrià, Sant Gervasi de Cassoles i Sant Martí de Provençals. Una mica més tard va nèixer Gràcia, al segle XVII i al final, Les Corts, segregada de Sarrià el 1836.

Durant molts anys, Barcelona tutelava tots aquests municipis, però la derrota de 1714 i el Decret de Nova Planta va eliminar el Consell de Cent i tots aquests nuclis van passar a ser municipis independents. Després d'això, Barcelona va quedar reduïda al seu nucli antic i a una part (important, això si) del posterior Eixample, en aquell moment un terreny majorment erm.

Durant el segle XIX, doncs, Barcelona va enfrontar-se a dos fets singulars: l'enderrocament de les muralles (ja vist) amb la possibilitat de creixement que això li aportava, per una banda, i la gestió de la seva realitat jurídica i territorial en relació als municipis veïns, independents en aquell moment, per una altra.

Tot i que una bona part dels camps de l'Eixample formaven part de la ciutat de Barcelona, el Pla Cerdà i les seves perspectives deixaven clar que la coexistència del nucli barceloní i la resta de nuclis del Pla no era fàcil i calia arribar a una solució.

A inicis i meitat del XIX, van produir-se algunes agregacions zonals a Barcelona, per donar solució puntual a algunes situacions derivades del nou mapa i negociades entre els diferents municipis, Barcelona i la resta.. Això no va ser gaire complicat. Ara be, a partir del moment que es va iniciar l'enderroc de les muralles, l'Ajuntament barceloní va començar a valorar l'agregació total dels municipis del seu entorn, en el marc de la seva nova planificació urbanística.

A partir d'aquest moment es va engegar una política annexionista dels municipis veïns, que va acabar duent-los a tots a una greu situació d'enfrontament. Les pressions de Barcelona i d'alguns propietaris interessats van topat amb els municipis del Pla, que constituïts en Junta, es van oposar fermament a l'annexió. Aquesta oposició va ser tan dura que va arribar a concentrar 40.000 persones davant el Govern Civil per fer palès el seu descontent. Era el 1889.

Malgrat tot, el procés fou imparabile i un Decret de la regent Maria Cristina va propiciar que el 20 d'abril del 1897 Barcelona agregués formalment sis dels municipis veïns: Sants, Les Corts, Sant Gervasi, Gràcia, Sant Andreu i Sant Martí de Provençals. Tot i els

recursos, les agregacions es van confirmar i poc temps després, el 1904 i el 1921, s'hi agregaven els dos darrers municipis, Horta i Sarrià, respectivament.

D'aquesta manera, es tancava el segle XIX amb un canvi espectacular: Barcelona superava les seves muralles, agregava tots els municipis del Pla i creixia d'una forma importantíssima, arribant als 101, 35 km² de superfície (a partir dels 15,5 km² inicials) i amb un augment de població igualment remarcable (el 1897 arribaria als 560.000 habitants i el 1930 superaria el milió).

La integració i les singularitats dels diferents municipis són una qüestió prou interessant i els tractem en un apartat particular igual que fem amb l'Eixample.

El fet és que cada un dels municipis té unes característiques pròpies i unes singularitats remarcables. L'interès de dedicar-los-hi un apartat específic pretén subratllar aquestes especificitats i comprendre el perquè de cada un dels municipis i el perquè dels seus dubtes a l'hora d'acceptar una annexió lineal per part de Barcelona.

No ha estat la nostra voluntat fer un repàs exhaustiu de cada un d'ells, però sí d'analitzar-ne una part representativa per veure fins a quin punt aquestes diferents personalitats tenen una base ben consistent.

Això, per complementar la descripció que s'ha fet de la Barcelona anterior a l'annexió, amb la seva gran concentració demogràfica, la seva economia oberta als mercats estrangers, el món artesanal i preindustrial que va crear, la seva gran capacitat comercial a través de la seva obertura al mar i el seu fort teixit de relació en tota l'àrea mediterrània, i més enllà.

5- El Pla de Barcelona, els seus municipis i l'agregació del

1897, 1904 i 1921

El que s'exposarà serà una breu pinzellada de l'evolució del petits nuclis poblacionals que per raons demogràfiques, polítiques i/o econòmiques es van annexionar a la creixent metròpoli Barcelona.

Són un conjunt d'annexions totals o parcials de poblacions limítrofes de territoris i municipis del Pla de Barcelona.

En l'Edat Mitjana (a partir del segle X) sorgeixen nuclis de població a l'extraradi, al voltant d'esglésies o ermites com ara Sant Andreu del Palomar, Sant Joan d'Horta, Santa Maria de Sants, Sant Vicenç de Sarrià, Sant Gervasi de Cassoles i Sant Martí de Provençals.

Eren nuclis rurals que contribuïen a aportar aliments a la creixent Barcelona, amb pedreres i bòbiles que eren utilitzades per a construir les cases i palaus de la Ciutat Comtal.

La població de Barcelona creix de 34.000 habitants al segle XVII a 150.000 al segle XIX.

Amb la derrota de la Guerra de Successió i la promulgació del Decret de Nova Planta que elimina el Consell de Cent, canvia l'àmbit territorial de la ciutat. Les noves divisions es fan en base a les jurisdiccions parroquials d'on diverses entitats poblacionals van passar a ser municipis independents.

El 1854 amb el permís d'enderrocar les muralles i amb el projecte de l'Eixample de Cerdà comença tot el procés de les agregacions municipals dels esmentats nuclis poblacionals i municipis independents.

L'actitud expansionista de l'Ajuntament de Barcelona provocà una forta resistència entre els altres municipis del Pla, que s'aglutinaren en una *Junta Antiagregacionista de las Poblaciones del Llano*.

Ja el 1881 la pressió d'Horta, Sant Andreu i Sant Martí en contra de la construcció d'un nou cementiri en els seus terrenys havia provocat que aquest finalment s'instal·lés a Montjuïc. Des de llavors, van abundar les protestes i manifestacions contra les agregacions, la més multitudinària de les quals es va produir el 7 d'abril de 1889, en què unes 40 000 persones es van manifestar enfront del Govern Civil.

Malgrat tot, el procés fou imparable, i per reial decret de 20 d'abril de 1897 Barcelona agregava sis dels municipis limítrofs: Sants, les Corts de Sarrià, Sant Gervasi de Cassoles, Gràcia, Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals. Sant Andreu hi interposà recurs contenciós administratiu, el qual no prosperaria, ja que fou desestimat tres anys després.

No podia ser més evident la voluntat absorcionista de l'oligarquia governant a l'Ajuntament de Barcelona: la divisió en nous districtes adoptada tot seguit (24 d'abril de 1897) desdibuixava minuciosament els límits dels termes annexats i n'entremesclava els territoris entre si i amb altres d'històricament barcelonins, a més d'invisibilitzar els corònims dels antics municipis: és el 1897 que s'adopta l'ús de designar els districtes municipals de Barcelona només per la numeració.

Amb aquestes agregacions la superfície i la demografia del municipi de Barcelona van augmentar considerablement. Barcelona esdevenia la ciutat més poblada de la península Ibèrica, per davant de Madrid, Lisboa i València.

Les agregacions posteriors ampliarien força la superfície del municipi de Barcelona, però ja no incidiran significativament en l'augment de la població, el qual dependrà, sobretot, del creixement vegetatiu i, encara més, de la immigració del camp a la ciutat. Per aquesta via, el 1930 la població de Barcelona superaria el milió d'habitants.

Constitució de la Gran Barcelona. Agregacions zonals a Barcelona (1839-1894)

Durant el segle XIX es van produir les primeres agregacions a Barcelona de parts dels municipis adjacents:

- el 1839 el barri d'Hostafrancs (amb el que esdevindria La Font de la Guatlla”), pertanyent a Sants, bescanviat per un sector de la Marina.
- el 1849 (24 de maig), uns terrenys de Sant Martí de Provençals on es bastirà el cementiri del Poblenou
- el 1872 es van incorporar alguns terrenys de Gràcia, ja que l'organització de l'Eixample va aconsellar variar la demarcació territorial per evitar sinuositats, i s'establí una nova frontera al carrer de Provença ;
- el 1897 Santa Maria de Sants, Les Corts, Sant Gervasi de Cassoles, Gràcia, Sant Andreu del Palomar, Sant Martí de Provençals.
- el 1889 (17 d'abril) Barcelona es va agregar uns terrenys més de Gràcia, al 1839; emplaçament previst per a la construcció de l'Hospital Clínic i Provincial;
- finalment, el 1894 (18 de maig) es va agregar el sector de Fort Pius, pertanyent a Sant Martí de Provençals, amb vista a construir el col·lector del Bogatell .

Altres agregacions al Pla (1890-1921)

És a l'any 1904 en que s'agrega Horta.

D'altra banda, el 1890 Sarrià s'annexava Vallvidrera (amb les Planes), fins llavors municipi. Pel mateix motiu, deutes impagables, el 1916 fou suprimit el municipi de Santa Creu d'Olorda, que hom dividí entre Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat i Sarrià. Tant Vallvidrera com el sector sarrianenc de Santa Creu d'Olorda acabarien integrant-se al municipi de Barcelona el 1921, en produir-se l'agregació de Sarrià.

Aproximació a la incorporació de quatre barris a Barcelona

A tall d'exemple a continuació es farà una breu pinzellada de l'evolució d'uns barris de la gran Barcelona.

S'han escollit aquests i no uns altres de forma aleatòria i s'han ressenyat per ordre alfabètic.

EL DISTRICTE D'HORTA-GUINARDÓ

Està format per onze barris o unitats territorials bàsiques

Nom del barri	Població (2009)	Superfície (ha)	Densidad (hab/ha)
<u>El Baix Guinardó</u>	26.287	56,0	469,6
<u>Can Baró</u>	9.159	38,4	238,7
<u>El Guinardó</u>	35.836	130,8	273,9
<u>La Font d'en Fargues</u>	9.608	65,7	146,2
<u>El Carmel</u>	33.081	94,2	351,3
<u>La Teixonera</u>	11.494	33,7	341,1
<u>Sant Genís dels Agudells</u>	7.228	171,6	42,1
<u>Montbau</u>	5.261	204,7	25,7

Nom del barri	Població (2009)	Superfície (ha)	Densidad (hab/ha)
<u>La Vall d'Hebron</u>	5.618	73,6	76,3
<u>La Clota</u>	480	17,8	26,9
<u>Horta</u>	27.909	308,2	90,5

EL CARMEL

Va ser un territori indiferenciat ple de cases d'estiueig i de pagesos, sense referent institucional i sota la jurisdicció de diversos pobles del Pla i que ser absorbit per la gran Barcelona. Es va convertir en un territori d'acollida de persones que venien d'altres contrades o, més tard, d'altres llocs del mon.

Caracteritzat per la seva lluita veïnal per aconseguir les millores urbanístiques i serveis dels que mancava.

A causa de la seva orografia i situació estratègica, va restar molt temps despoblat. Va ser un nucli d'assentament de tribus prehistòriques, essent el més importants dels assentaments del Pla de Barcelona de la tribu dels ibers laietans, al cap de munt del turó de la Rovira.

En època antiga i romana va ser lloc d'explotació agrícola (cereals, vinya i fruits secs) i mineral (pedra i ferro), romanent així fins a l'època medieval.

Van ser dominis de senyors feudals (els Horta i el Monestir de Sant Cugat, ja que hi passava el camí que comunicava aquesta població amb Barcelona).

En el període baix medieval i en l'època moderna es van construir diverses masies, que es regien pel règim de masoveries sota jurisdicció municipal del pobles del Pla com Sant Joan d'Horta, Sant Andreu del Palomar, Gràcia i Sant Martí de Provençals.

A finals del segle XIX i començaments del XX es van començar a vendre parcel·les de terrenys per a construir-hi residències d'estiueig de la creixent burgesia barcelonina, en estils noucentista o modernista, agrupant-se per tal de fer arranjaments en l'entorn de l'ermita de la Mare de Déu del Carmel.

Va ser a la meitat del segle XX en que la seva població va anar creixent de forma exponencial a causa de les migracions del camp a la ciutat.

Vista del Carmel

Eren els anys del “desarrollisme”, de la creixent industrialització del Barcelonès, amb una gran escassetat d'habitatges. Així van començar les auto-construccions que van derivar en diversos nuclis de barraques, sense cap mena d'infraestructura i/o serveis.

La lluita veïnal i la transformació del barri.

En l'època franquista la manca d'equipaments, infraestructures i serveis van propiciar que els veïns s'organitzessin al voltant de l'Associació de Veïns del Carmel, molt activa, imaginativa i lluitadora pels drets de tots.

Als finals del anys 70 els veïns van aconseguir que soterressin el clavegueram, als 80 i 90 van aconseguir la construcció d'escoles públiques i un Centre d'Atenció Primària, així

com serveis socials, culturals i la construcció d'habitatges socials, arribant a l'eradicació del barraquisme.

EL GUINARDÓ

El barri del Guinardó té com a data de constitució el 19 de febrer de 1897 en que el Ple municipal de l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals aprova el projecte d'urbanització dels masos Guinardó i Viladomat.

Això va suposar una tasca d'urbanització enmig de camps de conreu de vinya i sembrats, adoptant tota la barriada el nom d'una de les masies, Guinardó.

Els promotors del barri van ser especuladors que van comprar les finques i les van revendre per a construir-hi torres d'estiu, donada la situació privilegiada de la zona, amb un entorn saludable i tranquil.

Treballar les terres no era gens fàcil donada la orografia del terreny que s'enfilava cap al Turó de la Rovira. La creixent inseguretut per la pressió urbana i l'arribada de la fil·loxera al 1887 va contribuir a aquest canvi d'usos del territori.

Un pas intermedi entre la vida rural i el món urbà va ser la construcció de forns de totxos al darrer quart del segle XIX.

Els preus de les parcel·les, més econòmics que a l'Eixample, van fer que es venguessin fàcilment.

Al 1901 la incipient Associació de Propietaris del Guinardó, ja va organitzar una reeixida Festa Major.

La primera dècada del segle XX va ser difícil pel barri, però les dècades següents l'expansió urbana i la vida comunitària es van consolidar i van créixer.

Les cooperatives d'habitatge van ser protagonistes del procés d'urbanització del barri (en la dècada dels 20, del segle XX).

Amb la construcció de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau es va situar la barriada en el mapa de la gran Barcelona i va assolir la seva fama de barri saludable i diferent amb la construcció del Parc Güell (1906/1918).

La població era reduïda i vivia en torretes amb jardins, on tothom es coneixia. De mica en mica la pressió urbanística va anar fent que es construïssin blocs de vivendes desplaçant els veïns o be restant al barri adquirint 1 o 2 pisos als nous habitatges.

Eixos viaris més importants.

Tres grans eixos viaris uneixen el Guinardó amb Barcelona, el passeig Maragall, l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat i la travessera de Dalt.

Darrere de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau es va trobar un cementiri paleocristià que resta cobert per l'actual Ronda del Guinardó.

La orografia dels carrers va dificultar un urbanisme endreçat, de planificació regular, per ser costeruts i que pugen cap a cotes més altes. Aconseguir carrers asfaltats i voreres va ser la lluita de l'Associació de Propietaris instal·lada al Mas Guinardó.

L'obertura del Passeig i la Plaça Maragall (1928/30) va ser un èxit per a la urbanització posterior.

Zones verdes

A més del Parc Güell i el de les Aigües, les places i zones verdes com el Parc del Guinardó o els jardins del Doctor Pla i Armengol (d'estil noucentista 1930, oberts al públic el 2019) configuren el que és avui aquest barri de Barcelona.

Jardins del Dr. Pla i Armengol

HORTA

L'Horta actual era, fins el 1904, el municipi independent de Sant Joan d'Horta, a uns sis quilòmetres de la Barcelona antiga i situada a la vall compresa entre el vessant barceloní de la serra de Collserola i els turons de la Peira, d'una banda, i la Rovira, el Carmel i la Creueta del Coll, de l'altra.

Aquell municipi era més extens que el territori d'ara. Arribava fins a Vallcarca, confrontant amb Sant Gervasi de Cassoles (també municipi independent), i amb Cerdanyola del Vallès per l'altra banda. I amb tot el territori dels barris actuals de Sant Genís dels Agudells, Montbau, la Vall d'Hebron i gran part del Carmel.

Està documentada la vil·la romana de Can Cortada que va funcionar de mitjans del segle I d.C. fins a finals del segle VI d.C.

Sembla probable que entre 1068 i 1093 Arnau Vidal d'Horta construís una torre de defensa a la capella dedicada a Sant Joan Baptista.

Encara es pot veure una part d'aquesta torre de defensa que està a l'interior del restaurant ubicat a l'antic mas medieval.

L'origen del municipi era la parròquia de Sant Joan d'Horta, que inicialment era sufragània de Sant Genís dels Agudells, però que a l'inici del segle XIII es va constituir en parròquia a part.

Horta ha estat sempre terra de pagesos, rica en aigua, i per això era un nucli rural ja des de l'època romana. Com que el conreu de la terra ha estat l'activitat principal, d'aquí ve la gran proliferació de masies (més de cinquanta), moltes desaparegudes.

Horta també ha estat lloc d'estiueig per a la gent de Barcelona. I moltes masies i cases de pagès es van a transformar en cases senyoriales, algunes de categoria i dimensions considerables, com els jardins i el palau del marquès d'Alfarràs (Laberint), la Granja Vella (Seminari de Martí-Codolar) o Can Gallart (el Palau de les Heures).

Parc del Laberint

El fet de tenir una gran abundància d'aigua va propiciar que es desenvolupessin indústries que la necessitaven: fàbriques d'adob de pells, la més gran i important va ser Can Fontaner; la indústria casolana de la bugaderia; la fàbrica de midó de la família Oliver (la torre d'aigua del carrer Cartellà hi pertanyia); bòbiles o fàbriques de totxos...

També proliferaven molts oficis relacionats amb l'aigua: aiguaders, pouataires i tots els oficis ja desapareguts relacionats amb l'adob de la pell: assaonadors, blanquers, pellaires, etcètera.

Avui dia, els veïns d'aquesta vila encara parlen de baixar a Barcelona. Horta, un barri on encara sobreviuen les edificacions baixes i compactes, amb carrers que parlen del seu passat i que ens recorden que Horta abans era un poble independent. Té una església, un cementiri i, fins i tot, una riera que creua la població, i ubicacions on es desenvolupa la vida veïnal, com ara la plaça d'Eivissa o la plaça de Santes Creus.

Limitat per gran part de Collserola —que inclou el parc del Laberint—, l'avinguda de l'Estatut, el carrer del Llobregós i el passeig de Fabra i Puig.

Horta, poblet convertit en barri amb un caràcter propi molt diferent a la resta de la ciutat.

Fins a finals del segle X, només es coneixien vil·les romanes dedicades al conreu a la zona que avui ocupa Horta. Una d'elles era Can Cortada, propietat de la família que donaria nom a la zona: la família Horta. Els terrenys fèrtils van propiciar que durant segles la zona, de finques i masies, fos plenament agrícola. Així es va començar a crear un nucli antic, que encara es conserva actualment entorn de la plaça d'Eivissa. No va ser fins a l'arribada del tramvia, l'any 1901, que la fisonomia d'Horta va començar a canviar.

Així, al principi del segle XX, la zona es va especialitzar en la rentada de la roba: moltes dones es van establir com a bugaderes i van convertir aquesta activitat en motor econòmic del barri. Les bugaderes d'Horta van obtenir molt reconeixement entre les classes benestants barcelonines, que en aquella època van convertir el barri en un destí d'estiueig.

Les edificacions defineixen el barri d'Horta. Sols cal passejar-se pel carrer d'Aiguafreda, un museu de l'antiga Horta, per imaginar-se com era la zona. Masies centenàries com Ca l'Eduard, Can Mariner o Can Gras conviuen amb blocs de pisos més contemporanis.

Teixir xarxa per guanyar lluites

L'Associació de Veïns d'Horta és el principal agent en la participació ciutadana al barri des del 1973. La Coordinadora d'Entitats és el punt de trobada de les diverses entitats d'Horta des de fa mig segle. "L'esdeveniment més important de l'any és la festa major".

En el teixit associatiu esportiu es pot destacar el Siuranenc d'Horta, un club de bitlles catalanes fundat l'any 1994. "El passat setembre del 2017 vam poder inaugurar el nou terreny de joc, un espai que ens ha cedit el Districte a la plaça de Botticelli", explica l'antic president del club. També cal destacar el paper de la Unió Esportiva d'Horta, que va néixer el 1953 amb el nom de Club de Natació Horta, i que ara ocupa el Centre Esportiu Municipal d'Horta.

El Siuranenc, per la seva banda, també treballa el component social: Més enllà de l'esport donem suport a les reivindicacions socials que creiem justes. El mateix passa amb l'Agrupament Escolta Sant Francesc Xavier. Pel que fa a la cultura, els Diablers d'Horta han crescut exponencialment des que es van crear el 2006.

I no es pot parlar d'Horta sense fer referència a l'Ateneu Hortenc i als Lluïsos, dues entitats històriques orientades a fomentar la cultura, l'esbarjo i la formació. L'Ateneu va ser fundat per un grup de veïns el 1863, amb una orientació plenament social i cultural, i és l'entitat amb activitat continuada més antiga de Barcelona. Cinc anys més tard van néixer els Lluïsos, oberts a la ciutat. També cal destacar el Foment Hortenc, nascut el 1917 com una societat instructiva i recreativa. La seva principal activitat ha estat el teatre, fet que els ha portat a rebre la Medalla d'Honor de Barcelona. La llarga trajectòria d'aquestes entitats defineix el barri d'Horta: antic, arrelat i consolidat.

En els últims 50 anys, el que era la Vall d'Horta ha canviat més que en totes les etapes anteriors. En són testimoni les fotografies recollides en l'Arxiu Històric Fotogràfic d'Horta creat pel Foment Hortenc. Al grup Fotogràfic dels Lluïsos d'Horta compten també amb un bon recull de fotografies del que és i ha estat el barri en els darrers anys.

SARRIÀ

El Districte de Sarrià-Sant Gervasi

Nom del barri	Població (2015)	Superfície (ha)	Densitat (hab/ha)	Sub-barris
<u>El Putget i Farró</u>	29.149	84,6	345	<u>el Putget, el Farró</u>
<u>Sant Gervasi-Galva ny</u>	46.968	165,9	283	<u>Sant Gervasi de Cassoles, Galvany</u>
<u>Sant Gervasi - la Bonanova</u>	25.511	223,5	114	<u>Sant Gervasi de Cassoles, la Bonanova</u>
<u>Les Tres Torres</u>	16.624	78,8	211	
<u>Sarrià</u>	16.624	24.614	81	<u>Can Caralleu</u>
<u>Vallvidrera, el Tibidabo i les Planes</u>	4.635	1.152,4	4	<u>Vallvidrera</u> (Font del Mont), <u>el Tibidabo</u> , <u>les Planes</u> (<u>Can Rectoret</u> , Mas Sauró, Mas Guimbau)

Nom del barri	Població (2015)	Superfície (ha)	Densitat (hab/ha)	Sub-barris
Sarrià-Sant Gervasi	147.501	2.009,4	73	

Sarrià, que apareix esmentat per primer cop l'any 986 com a *Sirriano*, fou la vila principal de l'antic municipi de Sarrià que, a més de la vila de Sarrià, incloïa el sector de Pedralbes i les Tres Torres, però que foren urbanitzats força més tard que la vila de Sarrià.

Durant el segle XIV el bisbe de Barcelona concedí al monestir de Pedralbes la permuta de la rectoria de Sant Pere de Premià per la de Sant Vicens de Sarrià. En endavant els bens parroquials van ser administrats pel procurador de l'Abadessa. Fet molt rellevant per la vida de la zona i el seu desenvolupament.

Les abadesses van encoratjar la prosperitat del seu nou domini. Les propietats i rendes del Monestir es troben inventariats al "Llibre de la cadena" conservat a l'arxiu del mateix.

Barcelona per al seu abastiment necessitava absorbir el que es produïa al seu voltant (Hort i vinyet) que inclou als municipis del Pla entre el que es trobava Sant Vicens de Sarrià amb cases pairals i camps de conreu de vinya i horta.

Per la seva situació geogràfica, Sarrià ha estat escenari de diversos enfrontaments bèl·lics. Sota el regnat de Joan II la població fou incendiada i així també en la Guerra dels Segadors, quan el quarter general de les tropes borbòniques es va establir a Sarrià.

Cal reconèixer que durant el segle XIX va estar poc afectat pels conflictes socials i reivindicacions sindicals, ja que les indústries van ocupar la zona costera del Pla.

Moltes cases d'estiueig es van instal·lar en la part de la muntanya on hi vivien la burgesia i la noblesa, sense oblidar un potent nucli menestral.

Per aquests motius les entitats sarrianenques, lluny de l'associacionisme obrer d'altres indrets del Pla, promouen activitats culturals, esportives i d'organització del lleure.

El 4 de novembre de 1921 un darrer reial decret forçava l'agregació de Sarrià al municipi de Barcelona. Amb Sarrià s'incorporaven a Barcelona Vallvidrera i el sector sarrianenc de Santa_Creu d'Olorda. D'ençà de llavors aquesta darrera constitueix dos petits enclavaments barcelonins, separats del nucli principal pels termes de Sant Cugat del Vallès i de Sant Feliu de Llobregat. L'any 2017 el menor d'aquests dos enclavaments va incorporar-se al municipi de Sant Feliu de Llobregat, essent compensat per un territori de superfície equivalent que va passar de Sant Feliu a Barcelona.

Sense tenir en compte el territori de les Corts de Sarrià ni de Vallvidrera que foren municipis independents, el municipi de Sarrià tenia com a nucli principal la vila de Sarrià. També incloïa els actuals barris de les Tres Torres i Pedralbes, aquest últim ara pertanyent al districte de les Corts.

Església de Sant Vicens de Sarrià

6- Ildefons Cerda. L'Eixample.

Como era la ciudad de Barcelona en el siglo XIX

Barcelona en el siglo XIX experimentó un crecimiento industrial y urbano que la convirtió en una de las principales ciudades de España. La industria textil se convirtió en el principal impulsor económico de la ciudad, lo que generó un rápido aumento de la población y la inmigración.

Este crecimiento económico trajo consigo una serie de tensiones sociales y políticas, ya que la mayoría de los obreros y trabajadores de la ciudad se encontraban en condiciones precarias. Además, la burguesía industrial que se estaba enriqueciendo no estaba dispuesta a compartir su riqueza con los trabajadores.

Estas tensiones culminaron en la conocida "Semana Trágica" de 1909, una serie de disturbios y enfrentamientos entre los trabajadores y las fuerzas del orden que dejaron un saldo de más de 100 muertos y más de 500 heridos.

A pesar de esto, Barcelona se convirtió en un centro cultural y económico, con la construcción de nuevos edificios y espacios públicos y la creación de nuevas instituciones culturales. Uno de los ejemplos más importantes de esto fue el Parque de la Ciudadela, construido en los años 1870 y 1880, que se convirtió en uno de los principales puntos de encuentro de la ciudad.

Además, en el siglo XIX se fundaron numerosas instituciones culturales, como el Museo Nacional de Arte de Cataluña en 1886 y el Gran Teatro del Liceo en 1847. Estas instituciones ayudaron a consolidar la posición de Barcelona como uno de los centros culturales más importantes de España.

Otro aspecto importante de la Barcelona del siglo XIX fue el modernismo, un movimiento artístico y cultural que se desarrolló en la ciudad a finales del siglo XIX y principios del XX. El modernismo se caracterizó por su interés en la naturaleza y la ornamentación, y se reflejó en la arquitectura y el diseño de la ciudad.

Uno de los arquitectos más importantes del modernismo catalán fue Antoni Gaudí, quien diseñó numerosos edificios y espacios públicos en Barcelona, como la Casa Batlló y la Sagrada Familia. Estas construcciones son hoy en día algunos de los mayores atractivos turísticos de la ciudad.

En resumen, la Barcelona del siglo XIX fue una ciudad en proceso de transformación, con un rápido crecimiento económico y demográfico, pero también tensiones sociales y políticas. A pesar de esto, la ciudad se convirtió en un centro cultural y económico importante, con la construcción de nuevos edificios y espacios públicos y la creación de nuevas instituciones culturales. El modernismo también tuvo un papel importante en esta época, y se reflejó en la arquitectura y el diseño de la ciudad.

El proyecto del Ensanche (L'Eixample)

El proyecto del Ensanche fue un ambicioso plan urbanístico llevado a cabo en Barcelona durante la segunda mitad del siglo XIX. Fue diseñado por el ingeniero Ildefons Cerdà con el objetivo de expandir la ciudad más allá de sus estrechos límites medievales y crear nuevos espacios residenciales y comerciales que pudieran albergar a la creciente población de la ciudad.

El plan del Ensanche se basó en un diseño de cuadrícula, con amplias avenidas y calles en disposición rectangular que permitirían una mejor circulación del tráfico y una mayor eficiencia en la distribución de servicios públicos como agua, gas y electricidad. Además, se construyeron numerosos parques y jardines, lo que mejoró significativamente la calidad de vida de los habitantes de la ciudad.

El proyecto del Ensanche no fue sólo un plan urbanístico, sino también un proyecto social. Cerdà quería crear una ciudad más justa y equitativa, donde todos los habitantes pudieran acceder a servicios y oportunidades independientemente de su clase social. Por lo tanto, el plan incluía viviendas de diferentes tamaños y precios, que permitirían a personas de diferentes niveles económicos vivir juntas en la misma zona.

Sin embargo, el proyecto del Ensanche no estuvo exento de críticas. Muchos habitantes de la ciudad se opusieron a alguna de sus propuestas y, especialmente, a la expropiación de terrenos que se necesitaban para la construcción del nuevo Ensanche. Además, la construcción de grandes avenidas y edificios modernos no fue del agrado de todos, y algunos consideraron que el nuevo Ensanche carecía de la personalidad y el encanto de los barrios antiguos.

A pesar de estas críticas, el proyecto del Ensanche fue un gran éxito en términos de modernización y mejora de la ciudad. La expansión de la ciudad permitió un replanteamiento de la misma y la llegada de más servicios y oportunidades. Además, la construcción de edificios modernistas, como la Casa Batlló o la Pedrera, se convirtió en un símbolo de la Barcelona del siglo XIX.

En resumen, el proyecto del Ensanche fue un ambicioso plan urbanístico que permitió la expansión de Barcelona más allá de sus límites medievales y la creación de nuevos espacios residenciales y comerciales. Aunque no estuvo exento de críticas, el proyecto fue un gran éxito en términos de modernización y mejora de la ciudad, y se convirtió en un símbolo de la Barcelona del siglo XIX.

El Plan Cerdà y su ejecución

El Plan Cerdà fue un proyecto urbanístico llevado a cabo en Barcelona durante finales del siglo XIX y principios del XX, diseñado por el arquitecto Ildefons Cerdà con el objetivo de solucionar los problemas de hacinamiento y falta de higiene en la ciudad antigua.

El proyecto, aprobado por Real Orden el 9 de junio de 1859, sujeto a fuerte debate y controversia y sancionado finalmente el 8 de julio de 1860, implicaba la revisión de parte de la ciudad antigua -la imprescindible demolición de las murallas medievales, la más significativa- y la creación de una nueva red de calles y avenidas.

Ildefons Cerdà

El diseño de funcionalidad y la inspirado en las avanzadas de la

Cerdà se basaba en la modernidad, y estaba ciudades europeas más época. El Ensanche (como se

conoce al proyecto, L'Eixample, en la terminología habitual de la ciudad) estaba organizado en bloques cuadrados, con edificios de altura uniforme y patios interiores que permitían la entrada de luz y aire en todas las viviendas. El plan incluía viviendas

de diversos tamaños y precios, permitiendo que personas de diferentes niveles económicos pudieran vivir juntas en la misma área.

El Plan Cerdà fue muy innovador para la época, y sentó las bases para el movimiento modernista en Barcelona. A pesar de las críticas iniciales, el proyecto fue un gran éxito en términos de modernización y mejora de la ciudad. Se convirtió en un símbolo de la Barcelona del siglo XIX y tuvo una gran influencia en la arquitectura y el urbanismo de la época.

La ejecución del Plan Cerdà tuvo un largo recorrido y muchas vicisitudes, algunas de las cuales introdujeron cambios apreciables en el proyecto inicial, el que comenzó en 1859 y que se desplegó durante casi un siglo.

El proyecto implicaba, entre otras, la demolición de las murallas y edificios anexos y la creación de una nueva red de calles y avenidas que conectaban el ensanche con el centro histórico de la ciudad.

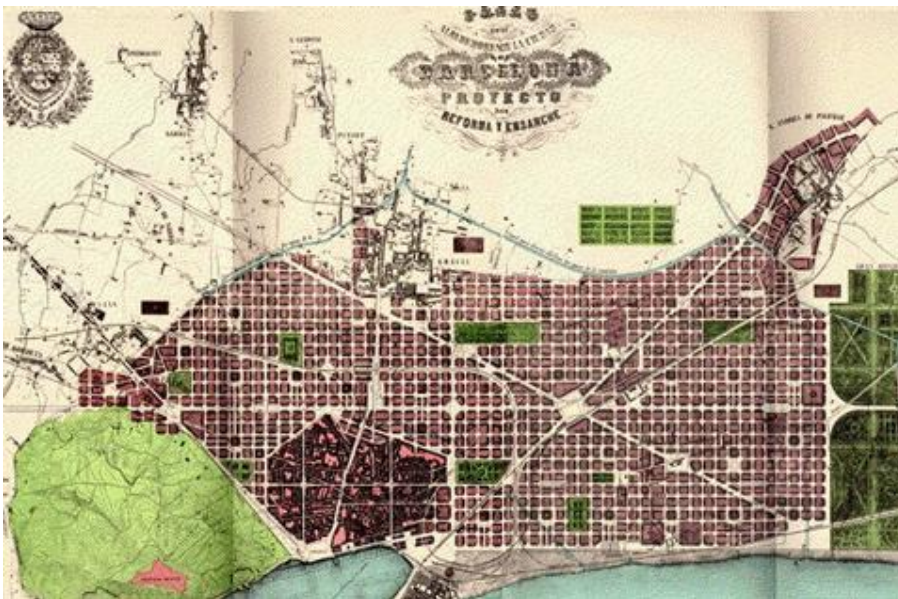

Cerdà diseñó el ensanche con una geometría muy precisa, basada en la forma del octógono. La red de calles y avenidas se cruzaba en ángulos rectos, lo que permitía una

fácil orientación en la ciudad. Además, Cerdà diseñó el ensanche con una gran cantidad de espacios verdes, incluyendo el Parque de la Ciudadela y el Parque de la España Industrial.

Todos los edificios medían 20 metros de altura, al igual que la carretera de ancho. La idea era que hubiera mucha luz porque los edificios no iban a tapar el sol. Los edificios tenían una planta baja y cuatro pisos.

Ildefons Cerdà quería que en cada manzana hubiera un patio interior y que no quedara encerrado entre los edificios. Cada manzana es octagonal, para tener más visibilidad en todas las calles.

La construcción de los nuevos edificios del ensanche comenzó en 1864, y se prolongó durante varias décadas. Los edificios del ensanche estaban diseñados en un estilo arquitectónico muy uniforme, con una altura de seis plantas y una fachada de ladrillo visto. Cada edificio tenía un patio interior que permitía la entrada de luz y aire en todas las viviendas. Al final, aun y mantener el patio interior, la presión del mercado

inmobiliario propició que la mayoría de las manzanas quedaran cerradas por sus cuatro costados, en contra del planteamiento del proyecto inicial.

Una de las mejores cosas que pensó Ildefons Cerdà, fue el poner todos los servicios públicos juntos, así los habitantes tendrían más facilidades. El Plan Cerdà también incluía la creación de una gran cantidad de equipamientos públicos, como escuelas, hospitales y mercados. La construcción de estos equipamientos tuvo un gran impacto en la calidad de vida de los habitantes de la ciudad, y contribuyó a la modernización y mejora de la misma.

Este nuevo espacio ciudadano fue el escogido por la rica burguesía industrial catalana para construir sus residencias señoriales en el estilo Modernista, por lo que el Eixample es el barrio de Barcelona con mayor concentración de edificios de este período artístico de la ciudad.

Destaca especialmente El Quadrat d'or (Cuadrado de Oro), un cuadrado de calles alrededor del Passeig de Gràcia, delimitado a izquierda y derecha por calle Aribau y el Passeig de Sant Joan, y en la parte superior e inferior por la Avinguda Diagonal y las Rondas de Universitat y Sant Pere.

Igualmente, destacable es La Manzana de la Discordia, ocupada, entre otras, por tres grandes casas burguesas localizadas en el Passeig de Gràcia, entre las calles Consell de Cent y Aragó: la Casa Batllò de Antoni Gaudí, la Casa Amatller de Josep Puig i Cadafalch, y la Casa Lleó Morera de Lluís Domènech i Montaner.

En conclusión, el Plan Cerdà fue un proyecto urbanístico muy innovador y ambicioso que transformó profundamente la ciudad de Barcelona.

A pesar de las críticas iniciales, el proyecto fue un gran éxito y el resultado, evidente, fue una ciudad más moderna, funcional y habitable, con un Eixample que se convirtió en un símbolo de la Barcelona del siglo XIX.

7 A mode d'epíleg

La voluntat i l'interès compartit pels autors, La Mirada, en aquest treball ha estat elaborar un recull volguda i necessàriament sintètic dels diferents elements que han anat coincidint per a que Barcelona ciutat esdevingués una realitat com la que coneixem.

No vol ser un resum històric de molta profunditat (seria inviable i contradictori amb el plantejament d'aquests treballs), però si que pretén donar a entendre el com i el perquè s'han produït certes coses.

Com neix la ciutat i perquè ho fa aquí, al lloc que coneixem, al Pla de Barcelona.

Quines circumstàncies fan que, durant la seva vida, el seu paper vagi canviant (agafant importància, tot s'ha de dir), des del modest nucli més aviat militar, a l'ombra de Tàrraco, fins a un nucli prou rellevant en el temps romà.

Com ha sobreviscut als diferents conflictes armats que li ha tocat viure, des de l'arribada dels visigots i la confrontació religiosa entre catòlics i arrians, fins als atacs de la propia Espanya monàrquica a mans de gent significada com el general Espartero.

Tot això, passant per les ràtzies musulmanes de l'Edat Mitjana, els atacs esporàdics des del mon franc, els conflictes interns con Les Remences i la Guerra dels Segadors fins el punt culminant que va significar l'11 de setembre del 1714 i el consegüent Decret de Nova Planta.

Barcelona va sobreviure a tot aquest cúmul de situacions, jugant sovint amb cartes poc afavoridores.

Els visigots van abandonar-la com a capital en favor de Toledo.

Els musulmans van ser incapaços d'establir-s'hi i crear-hi una capital com si van fer en les ciutats del Sud.

Els carolingis, per la via de la Marca Hispànica i comtats propis, van perdre tot poder i van propiciar el naixement d'una realitat més propera al que serà Catalunya, però a mig fer.

El mon medieval veu com es crea el comtat d'Aragó, on Barcelona hi té un pas cabdal, i fins i tot una capitalitat real, però que la coexistència dels dos Regnes, el de Castella i el d'Aragó acaba jugant en contra seva i a favor de la recent creada (per interès de govern evident) ciutat de Madrid.

Per acabar-ho d'adobar, la derrota de 1714 acaba marcant molt el futur de la ciutat, que veu compromès qualsevol intent de creixement per la competència amb la moderna centralitat peninsular i la pèrdua de futur imposada per part del règim guanyador, Felip V i successors.

Tot això és el que hem volgut subratllar, perquè constitueix l'eix que marca el naixement i creixement de Barcelona.

Sembla evident, però, que aquest eix no és lineal ni unívoc: hi ha la Barcelona que neix com a Bàrcino i la ciutat intramurs que se'n deriva, i els nuclis del voltant que donen vida al Pla de Barcelona i que, cada un amb les seves característiques i aportacions, acaben confluint en la creació de la ciutat que hem heretat.

Expressament, hem volgut centrar-nos en tots aquests moments i parar aquí, a principis del segle XX.

No hem volgut, ens va semblar que superava el nostre plantejament, fer arribar aquest creixement de Barcelona fins l'actualitat. I no ha estat per manca d'interès. És evident que en aquests dos segles s'han produït fets molt importants i que Barcelona ha seguit evolucionant, tant a nivell quantitatiu com qualitatiu. Sols cal passar per Motjuic i per la vora del mar i barris adjacents, en una volguda simplificació, per veure com els diferents moments que han acompanyat el normal creixement de la ciutat (Exposicions Internacionals, Jocs Olímpics, etc) han seguit aportant coses a Barcelona.

Però ho deixarem aquí. La Barcelona que deixem dibuixada en el treball, la de principis del XX, ja és prou il·lustrativa de com es construeix una ciutat, en aquest cas la nostra

Sense perjudici de tot el que segueix fent-se i on no entrarem, El Pla General Metropolità, sense anar més lluny, per assenyalar una iniciativa....Però ho deixem aquí. Moltes gràcies a tothom, els que hi ha/hem col·laborat, els que ens han ajudat i els que ens vulgheu i pugueu llegir. Gràcies.

La Mirada som: la Mada Albéniz, el Jordi Gibert, l'Àngela Ubasart, la Maria Antònia Movilla, el Vicenç Alay, el Paco Polo, el Jordi De Mas, la Maria Josefa Fernandez i la Mercé Porrera.

Maig del 2023

Universitat Internacional de Catalunya

Campus de l'Experiència

BARCELONA

Bibliografia

MUHBA, Barcelona a l'antiguitat tardana, Barcelona, MUHBA, Llibre de sala, 20

PARADIS MARTIN, Ricard (2021). El Carmel desaparegut, Barcelona, EFADÓS, Ajuntament de Barcelona

CORBERA PALAU, Joan (2022). El Guinardó desaparegut, Barcelona, EFADÓS, Ajuntament de Barcelona

GIMENEZ I COMPTE, Carlos (2021). Horta desapareguda, Barcelona, EFADÓS, Ajuntament de Barcelona

Publicacions diverses de l'Ajuntament de Barcelona.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (2008). Història de Barcelona, Barcelona, Ed. Rosa dels Vents / Random House Mondadori

CALPENA OLLÉ, Enric, Barcelona. Una biografia (2015). Barcelona, Edicions 62.

WIKIPEDIA, Autors, anys i referències diverses.